

dr hab. Urszula Gruca-Miąsik, prof. UR
Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-3797-8489
e-mail: ulagrucamiasik@o2.pl

Rzeszów 31.10.2019

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Patrycji Leśniak-Walczuk

„Wychowawczy udział rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej młodzieży. Badania empiryczne licealistów”, Lublin 2019, ss. 314.

**Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki**

Ponowoczesny człowiek, skoncentrowany często na sobie staje się niewolnikiem swoich egoistycznych potrzeb i związanych z nimi pragnień. Konsumpcja, która stanowi jedynie część naszej ludzkiej natury, w ponowoczesności zdominowała inne jej sfery, i to nawet te tak ważne jak nauka, moralność, sztuka, czy religia. Konstatację tę odnieść trzeba także do słabnących więzi międzyludzkich, co z dramatyczną wręcz siłą ujawnia się w niepokojących zjawiskach dotyczących życia rodzinnego. Tymczasem próbując dotrzeć do źródeł osobowej dojrzałości człowieka nie sposób pominąć roli i znaczenia rodziny. Nie ma żadnych wątpliwości, co do tego, że to rodzina właśnie wywiera największy wpływ na zachowanie się jednostek, ich stosunek do innych osób, preferowany świat wartości oraz system norm. W dużej mierze to wzory życiowe prezentowane przez rodziców decydują o późniejszej postawie dzieci i młodzieży, również w wymiarze postaw nacechowanych altruizmem.

„W kontekście rodzinnym uczymy się odnajdywania bliskości, opiekuńczości, pozdrawiania się nawzajem. Tu łamie się pierwszy krąg

śmiertelnego egoizmu, aby uznać, że żyjemy obok innych, z innymi, którzy są godni naszej uwagi, naszej życzliwości, naszej miłości. Nie ma więzi społecznej bez tego pierwszego codziennego wymiaru, niemal mikroskopijnego: przebywanie razem w bliskości, mijając się ze sobą w różnych porach dnia, martwiąc się o to, co dotyka nas wszystkich, spiesząc sobie nawzajem z pomocą w małych codziennych sprawach” (Papież Franciszek, *Amoris Laetitia*)

Respektując prawdę zawartą w tych słowach trudno jednak przeoczyć, że więzi wewnątrzrodzinne nie stanowią wcale jakiegoś gotowego i stałego systemu stosunków, lecz są zazwyczaj czymś zupełnie dla każdej z nich specyficznym i warunkowanym zaangażowaniem wszystkich członków. Analizując wyniki badań np. B. Świdy – Ziemy, które przytacza zresztą autorka w swojej rozprawie, dojść trzeba do niepokojącego wniosku o zanikaniu rangi altruizmu i pomocniczości wobec osób znajdujących się w trudniejszej sytuacji. W porównaniu z poprzednimi pokoleniami młodzieży, wielu współczesnych adolescentów żyje po prostu tak jak chce, wybiera tylko to, co odpowiada ich pragnieniom, sądząc, że nikt nie ma prawa, aby w ich wybory ingerować. Preferując egoizm i hedonizm w ponowoczesnym społeczeństwie próbuje się wyznaczać nastrój czegoś w rodzaju permanentnego i wszechobecnego „karnawału”, pozostawiając mało przestrzeni na altruizm i jakąkolwiek refleksyjność.

W tym kontekście docenić należy niniejszą rozprawę doktorską będącą efektem badań dotyczących wychowawczego udziału rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej u młodzieży licealnej.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Rozprawa ta, jak słusznie zauważa jej autorka, powstała na styku pedagogiki rodziny i teorii wychowania, choć zagadnienia dotyczące wychowania w rodzinie mimo bogatej tradycji pedagogicznej wymagają

odwołania się do innych nauk, takich jak psychologia (s. 7). Recenzowana praca wpisuje się bez wątplenia ściśle w obszar dyscypliny naukowej jaką jest pedagogika. Za istotny walor rozprawy, adekwatny do sytuacji, uznać należy jej interdyscyplinarność. Sytuuje się ona zarówno w obszarze kilku subdyscyplin pedagogicznych takich jak: pedagogika rodziny, pedagogika społeczna, pedagogika ogólna czy teoria wychowania, jak i kilku dyscyplin pokrewnych: psychologii czy socjologii.

W prezentowanej rozprawie autorka podjęła istotny problem naukowy i w oryginalny sposób go rozwiązała. Nie budzi wątpliwości przyjęty przez autorkę podział celów badań naukowych na wewnętrzne i zewnętrzne. Celem wewnętrznym, jak zaznacza, było włączenie się w dyskusję pedagogiczną nad rodziną poprzez empiryczną analizę i poznanie związków pomiędzy wybranymi atrybutami wychowania w rodzinie a kształtowaniem motywacji do altruizmu dorastającej młodzieży. Natomiast cel zewnętrzny zmierzał do sformułowania wskazówek ułatwiających wychowywanie i kształtowanie motywacji altruistycznej młodzieży, skierowanych do rodziców, jak i nauczycieli i wychowawców.

Aspekty metodologiczne

Autorka we wstępie jasno formułuje założenia metodologiczne, które przyjęła w swojej rozprawie. Nie budzi więc wątpliwości cel badań własnych, ich przedmiot, a także opis problemu głównego i problemów szczegółowych. Przedstawiając zastosowane przez siebie metody badawcze wskazuje ona na to, że badania własne zostały przeprowadzone w strategii ilościowej umożliwiając poznanie, które z wybranych atrybutów wychowania w rodzinie ma znaczenie w procesie kształtowania motywacji do altruizmu. W przedstawionych badaniach empirycznych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego.

Zwłaszcza w trzecim rozdziale autorka wnikliwie opisuje metody, techniki i narzędzia badawcze: kwestionariusz do pomiaru altruizmu A-N Jacka Śliwaka, kwestionariusz KEEM do określenia rodzaju motywacji altruistycznej Jerzego Karyłowskiego, RVS Skalę Wartości Rokeacha wersję G w adaptacji P. Brzozowskiego oraz kwestionariusz ankiety własnego autorstwa. Opisuje także badaną grupę oraz procedurę badań.

Nie do końca zaś pani magister w swojej dysertacji precyzuje, jaką metodę badawczą zastosowała w pierwszej, teoretycznej części swojej pracy, choć łatwo się domyśleć, że była to metoda analityczno-syntetyczna.

Zgodzić należy się zaś z autorką rozprawy w ocenie tego, że jej elementem nowatorskim jest uwzględnienie nowych zmiennych: endocentrycznej i egzocentrycznej motywacji do altruizmu oraz wychowania w rodzinie. O innowacyjności rozprawy decyduje też dobór czynników wychowania: system wartości rodziców, adaptacyjna i emancypacyjna funkcja wychowania, zależnościowy, niezależnościowy i współzależnościowy model rodzicielstwa, które opisują fragment rzeczywistości życia rodzinnego (s. 11).

Struktura i treść rozprawy

Na strukturę rozprawy składają się cztery rozdziały tworzące spójną całość. W dwóch początkowych przedstawiono teoretyczne podstawy i ogólne założenia zakreślonego projektu badań. W pierwszym rozdziale (s. 11-49) omówiono zachowania altruistyczne młodzieży, definicyjne ustalenia odnośnie altruizmu, koncepcje wyjaśniające zachowania altruistyczne. Autorka zaprezentowała tu również wybrane badania nad postawami altruistycznymi młodzieży oraz przedstawiła kwestie: typologii i kształtowania motywacji altruistycznej. Rozdział drugi (s. 50-91) dotyczy wychowawczego udziału rodziny w procesie kształtowania motywacji altruistycznych. Analiza treści prezentowanego rozdziału skupia się na atrybutach i specyfice wychowania w rodzinie,

współczesnych kontekstach wychowania w rodzinie, znaczeniu systemu wartości w wychowaniu, a także charakterystycznego dla wielu analiz pojawiających się w niniejszej pracy rozumienia emancypacyjnej i adaptacyjnej funkcji wychowania oraz zależnościowego, niezależnościowego i współzależnościowego modelu rodzicielstwa.

W trzecim rozdziale (s. 92-112), jak to już wcześniej zauważono, autorka prezentuje podstawy metodologiczne swoich własnych badań.

Rozdział czwarty (s. 113-191), stanowiący istotę dysertacji, stanowi odpowiedź na problematykę badań, pozwalając zarazem zaprezentować ich wyniki. Zastosowane analizy statystyczne umożliwiły weryfikację postawionych hipotez badawczych.

Zakończenie (s. 192-195) zawiera przede wszystkim konkluzje realizowanych badań, ustosunkowanie się do celów oraz odpowiedzi na problemy badawcze. Pracę zamykają bibliografia, aneksy oraz spis tabel, schematów i wykresów.

Dobór źródeł

Warto docenić kwerendę literatury na którą składa się ponad 300 pozycji bibliograficznych: monografii, prac zbiorowych i artykułów z różnych dziedzin nauki (pedagogika, psychologia, socjologia, metodologia nauk humanistycznych i społecznych), autorów polskich i zagranicznych. Biorąc pod uwagę to, że kwestia rodziny, również w kontekście altruizmu, pojawia się w wielu publikacjach powstałych w takich środowiskach naukowych jak na przykład Uniwersytet Jana Pawła II czy innych ośrodkach akademickich zwrócić może uwagę to, iż literatura z tych środowisk naukowych nie jest w recenzowanej pracy zbyt obficie reprezentowana.

Kwestie formalne i edytorskie

Nie budzą żadnych zastrzeżeń elementy strukturalne dysertacji, a jej układ jest przejrzysty i czytelny. Tworzą go logicznie i merytorycznie powiązane treści: spis treści, wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, bibliografia, spis tabel, wykresów i schematów oraz aneks.

Warto również zwrócić uwagę na stronę stricte naukową i edytorską pracy. Daje ona bowiem świadectwo odpowiedniego poziomu warsztatu naukowego adeptki do tytułu doktora i jest napisana poprawną polszczyzną. Na uwagę zasługują krótkie, lecz merytorycznie adekwatne do potrzeb wprowadzenia do wszystkich rozdziałów. Konstatacją tą objąć należy również podsumowania w poszczególnych podrozdziałach.

Konkluzje

Ludzka osoba nie jest autarkiczną, zasklepioną w sobie istotą, nie jest jakąś wyizolowaną wysepką bytu, lecz z samej swojej istoty pozostaje przede wszystkim relacją. Osoba żyje zawsze w relacji, pochodzi od innych, należy do innych, a jej życie staje się pełniejsze dzięki spotkaniom z innymi. Jedynie więc nawiązywanie relacji osobowych i nacechowana altruizmem troska o innych ludzi może zahamować tak groźne dziś zjawisko samotności oraz rozpadu więzi międzyludzkich. W tym kontekście docenić należy prace naukowe odnoszące się do tej tak ważnej kwestii, gdyż przekraczając wymiar teoretycznych rozważań mają one możliwość wpływać na kształt życia społecznego.

Nie ulega wątpliwości, że w recenzowanej pracy autorka nie tylko wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu pedagogiki na poziomie wymagań stawianych pracom doktorskim, jak i potrafiła je wykorzystać w

analizie wyników swoich badań. Biorąc więc pod uwagę walory merytoryczne i formalne, recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określonym w artykule 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami).

Anna Guma-Więtek